

Projekt VEGA 1/0713/15 Intrapersonálne a interpersonálne faktory zmien rizikového správania vysokoškolákov a emigračných zámerov vysokoškolákov

MINISTERSTVO ŠKOLSTVA,
VEDY, VÝSKUMU A ŠPORTU
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Zodpovedná riešiteľka: Prof. PhDr. Oľga Orosová, CSc.

Doba trvania projektu: 2015-2017

Anotácia projektu

Cieľom projektu je a) pokračovať vo výskume životnej perspektívy a rizikového správania vysokoškolákov; prostredníctvom longitudinálneho dizajnu projektu sledovať zmeny životnej perspektívy a rizikového správania vysokoškolákov vo vybraných krajinách EÚ v nadväznosti na výsledky doterajšieho výskumu realizovaného s podporou VEGA 1/1092/12, b) skúmať vzťahy vybraných intrapersonálnych a interpersonálnych faktorov postojov vysokoškolákov k životu, vzdelávaniu a práci na Slovensku a iných krajinách EU a emigračných zámerov. Výsledky projektu budú implementované do Výcvikového programu prevencie užívania drog a AIDS medzi vysokoškolákmi, diseminované prostredníctvom článkov v časopisoch a konferenčných príspevkov.

Zoznam riešiteľov

Prof. PhDr. Oľga Orosová, CSc.– zodpovedná riešiteľka

PhDr. Beáta Gajdošová, PhD. – zástupca zodpovednej riešiteľky

PhDr. Anna Janovská, PhD.

Mgr. Mária Bačíková-Šlášková, PhD.

Mgr. Jozef Benka, PhD.

Mgr. Lucia Hricová, PhD.

Mgr. Ondrej Kalina, PhD.

Ing. Mgr. Jozef Bavoľár, PhD.

Mgr. Marta Kulanová

Mgr. Eva Paulisová

Vedecké ciele projektu

- (1) Analyzovať výskyt a zmeny rizikového správania sa vysokoškolákov z prvej až štvrtej vlny zberu dát vybraných krajín EU (SLiCE štúdia, www-slice-study.eu).
- (2) Analyzovať vzťah intrapersonálnych a interpersonálnych faktorov a zmien v rizikovom správaní vysokoškolákov z prvej až štvrtej vlny zberu dát vybraných krajín EU (SLiCE štúdia).
- (3) Analyzovať rozdiely rizikového správania, vzťahu intrapersonálnych a interpersonálnych faktorov rizikového správania vysokoškolákov, ktorí sa zúčastnili/nezúčastnili prvej vs. druhej až štvrtej vlny zberu dát (SLiCE štúdia).
- (4) Analyzovať vzťah intrapersonálnych a interpersonálnych faktorov a postojov k životu, vzdelávaniu a práci na Slovensku a iných krajinách EU, emigračných zámerov vysokoškolákov SR.
- (5) Analyzovať vzťah rizikového správania vysokoškolákov (konzumácia alkoholu, problematické používanie internetu, rizikové sexuálne správanie) a postojov k životu, vzdelávaniu a práci na Slovensku a iných krajinách EU, emigračných zámerov vysokoškolákov SR.

Najdôležitejšie výsledky projektu:

12.3% vysokoškolákov plánuje odchod na kratšie obdobie a 23.7% plánuje dlhodobý odchod zo Slovenska. Podiel študentov, ktorí plánujú krátkodobý alebo dlhodobý pobyt v zahraničí, je vyšší medzi slovenskými študentmi v porovnaní so študentmi z Belgicka a Bulharska. V Litve a Maďarsku existuje porovnateľný podiel plánovania dlhodobého pobytu v zahraničí v porovnaní so slovenskými vysokoškolákmi (Orosová, Gajdošova, 2017). Pozitívny vzťah bol zistený medzi personálnymi normatívnymi presvedčeniami (NP) a túžbou po zmene slovenských vysokoškolákov, medzi subjektívnymi NP týkajúcimi sa priateľov, deskriptívnymi NP týkajúcimi sa rodiny, študentov, spokojnosťou s domovom/rodinou a emigračnými zámermi vysokoškoláčok. Nižšia úroveň personálnych NP vysokoškolákov a vysokoškoláčok, deskriptívnych NP týkajúcich sa rodiny vysokoškoláčok, subjektívnych NP týkajúcich sa priateľov vysokoškoláčok zvyšovala pravdepodobnosť emigračných zámerov predovšetkým medzi študentmi SR s nižšou úrovňou túžby po zmene (Orosova et al., 2017)

Ostatné výsledky projektu a ich využiteľnosť:

Emigračné zámery (EZ) vysokoškolákov:

(i) Prehľadová štúdia psychologických konceptov EZ (Kulanová, 2017) predstavila adaptáciu "Modelu presvedčení o zdraví" do oblasti výskumu EZ (Kulanová, Orosová, 2017, accepted).

(ii) Hlavnými pull faktormi/pritahujú študentov k emigrácii, sú príležitosť jazykových spôsobilostí, túžba po zmene a novej skúsenosti, kariérne príležitosti v zahraničí, a hlavnými push faktormi/odpuďujú študentov od emigrácie, sú spoločenské/sociálne vzťahy a vzťahy s rodinou a priateľmi. Vymedzené boli profily študentov: stayers, undecided, leavers (Orosová, Kulanová, 2017).

(iii) Nižšia úroveň spokojnosti s domovom/rodinou, vyššia úroveň túžby po zmene bola uvádzaná skupinami vysokoškolákov leavers, undecided v porovnaní so stayers. Moderačný efekt rodu bol zistený vo vzťahu medzi dôležitosťou viery a EZ (Orosova, Gajdošová, Kulanová, 2017 accepted).

(iv) Emigračné plány boli negatívne asociované s náchylnosťou na kontrolu ako jednou zo zložiek autonómneho fungovania, rozhodnutie o odchode je užšie spojené s vonkajšími faktormi, skutočné dôvody sú spojené viac s vnútornými regulačnými procesmi (Benka, 2017).

(v) Na horizontálnej úrovni je kolektivismus aj individualizmus spojený s EZ a túžbou migrovať. Emigračná sebaúčinnosť plne vysvetľuje vzťah kolektivismu a emigrácie. Na vertikálnej úrovni sa zistil negatívny vzťah medzi individualizmom a túžbou emigrovať (Bačíková, 2017).

(vi) Zistený bol vzťah medzi plánmi vysokoškolákov dlhodobo emigrovať po ukončení štúdia a sebaúčinnosťou, vnímanou uskutočniteľnosťou, dostupnosťou zdrojov a potrebou zmeny. Potláčajúce faktory plánov dlhodobej emigrácie, ako životná spokojnosť, spokojnosť s domovom/rodinou a dôležitosť náboženstva potvrdili svoju významnosť u žien. Podporujúce faktory emigrácie ako túžba po zmene, vnímaná uskutočniteľnosť a sebaúčinnosť sa ukázali vo vzťahu k emigračným plánom významné tak u mužov ako aj u žien (Gajdošová, 2017).

(vii) V súlade s teóriou triadického vplyvu (Gajdošová, Orosová, 2017, submitted) sme potvrdili priame pozitívne asociácie emigračnej sebaúčinnosti, postojov k emigrácii, túžby po zmene a priame negatívne asociácie dôležitosti viery, subjektívnej spokojnosti s domovom/rodinou s intenciami trvalého odchodu do zahraničia. Potvrdili sme aj nepriamy efekt túžby po zmene na intencie trvalého odchodu do zahraničia prostredníctvom emigračnej sebaúčinnosti a postojov k emigrácii. Potvrdili sme nepriamy vplyv subjektívnej spokojnosti s domovom/rodinou na intencie trvalého odchodu prostredníctvom dôležitosti viery.

(viii) U žien bol zistený významný mediačný efekt túžby po zmene na asociáciu medzi spokojnosťou s domovom/rodinou a EZ. Súvislosť medzi podporou autonómie a EZ vysokoškoláčok bola mediovaná spokojnosťou s domovom/rodinou (Hricová, 2017).

(ix) Výsledky analýz vysvetľujúcich EZ prostredníctvom faktorov zakorenenosti (túžba po zmene, spokojnosť s domovom/rodinou) zvlášť pre študentov učiteľských smerov a ostatných študentov poukazujú na významnosť faktora túžba po zmene u študentov učiteľstva, zatiaľ čo u ostatných študentov sa ako významné preukázali oba faktory (Hricová, Janovská, Orosová, 2017).

(x) Spokojnosť so životom je vo významnom vzťahu k EZ (Hajduch, Orosová, Kulanová, 2017, accepted), životná spokojnosť pôsobí ako mediátor vzťahu medzi vnímaním ekonomickej hrozby a EZ (Kulanová, Orosová, 2017).

(xi) Študenti, ktorí plánovali dlhodobý odchod do zahraničia preukazovali vyššiu ochotu riskovať ako tí, ktorí odísť neplánovali, ale i ako tí, ktorí boli ohľadom odchodu nerozhodnutí a neodlišovali sa významne vo svojej ochote riskovať od tých, ktorí plánovali krátkodobý odchod do zahraničia (Kulanová a Orosová, accepted).

(xii) Analýza vzťahov medzi zdravotne rizikovým správaním a EZ (Kalina, 2017) preukázala, že dievčatá s vyššou úrovňou rizikového sexuálneho správania majú vyššiu pravdepodobnosť, že majú plán opustiť krajinu po ukončení štúdia; pozitívnejšie postoje k emigrácii; vykazujú vyššie EZ; skórujú vyššie v emigračnej sebaúčinnosti a väčšiu pravdepodobnosť k vyšším normatívnym presvedčeniam o emigrácii. Vysokoškoláčky, ktoré potvrdili status fajčenia, majú silnejšie EZ a majú pozitívnejšie postoje k emigrácii. Množstvo času stráveného na internete môže nepriamo ovplyvňovať EZ študentov prostredníctvom modifikácie ich normatívnych presvedčení (Kulanová, Orosová, 2017).

Faktory mentálneho zdravia, rizikového správania, zmena rizikového správania:

(i) Zistený bol priamy, ale aj čiastočne nepriamy efekt percipovaného stresu na indikátory mentálneho zdravia prostredníctvom reziliencie, pričom uvedený nepriamy efekt percipovaného stresu na depresívne symptómy bol moderovaný sociálnou oporou (Orosová, Benka, Bavoľár, 2017).

(ii) Čím je autenticita vyššia, tým nižšia je úroveň užívania alkoholu, závislosť na alkohole a tým menej s alkoholom súvisiacich problémov študenti bez ohľadu na rod reportujú, vyššia reziliencia súvisí s nižšou frekvenciou užívania alkoholu a nižšou závislosťou od alkoholu u študentiek (Hricová, Orosová, Kulanová, 2017).

(iii) Rod a depresívne symptómy spolu s konzumáciou alkoholu a problematickým užívaním internetu (PUI) boli signifikantne asociované s rizikom porúch stravovania (Hricová, Paulisová, Orosová, 2016). Výsledky poukázali na rolu PUI ako moderátora vzťahu medzi indikátormi porúch stravovania a depresívnymi symptómami. V súvislosti s rizikovým správaním v oblasti stravovania naše výsledky podporujú relevantnosť tzv. Modelu tripartitného vplyvu na obraz tela (Hricová, Orosová, 2017).

(iv) Analýzy dát slovenských, litovských a maďarských vysokoškolákov ukázali, že nespokojnosť s telom meraná dotazníkom EEICA pozostáva z troch faktorov, ktoré umožňujú rozlišovať medzi kognitívnym, emocionálnym hodnotením tela a behaviorálnymi aspektami spojenými s telesným vzhľadom (Hricová, Orosová, Gajdošová, 2016).

(v) Protektívna rola sebadeterminačného konceptu bola podporená ďalšími výskumnými zisteniami, sledujúcimi dysfunkčné stravovanie (Hricová, Orosová, Bačíková, 2018, in press).

(vi) Analýza experimentálnej mortality v medzinárodnej SliCE štúdií (Bavoľár, Bačíková, 2017) podľa počtu vln zberu údajov preukázala signifikantné rodové rozdiely a rozdiely medzi krajinami. Ženy sa zúčastnili viac ako jednej vlny zberu významne častejšie ako muži a respondenti z ČR a Nemecka sa signifikantne častejšie zúčastnili všetkých štyroch vln ako respondenti z iných krajín. Tí, ktorí sa zúčastnili len prvej vlny zberu uvádzali vyššiu mieru konzumácie alkoholu, fajčili viac cigariet, mali vyššie skóre v extroverzii, prívetivosti, vyššiu mieru sebaregulácie a depresie a nižšie skóre v svedomitosti. Signifikantné rozdiely zistené v úrovni psychického zdravia predstavovali menej jednoznačný vzorec.

(vii) Analyzované boli intrapersonálne a interpersonálne faktory spojené so zmenami zdravotne rizikového správania v priebehu štyroch rokov u vysokoškolských študentov (Janovská, 2017). Zistený bol pokles v počte pravidelných fajčiarov u slovenských študentov, mierny pokles frekvencie fajčenia u českých študentov. Naopak, u študentov z Litvy a Maďarska bol nárast v intenzite fajčenia. Významný nárast užívania marihuany bol zistený u litovských študentov. Pokiaľ ide o sexuálne rizikové správanie, zistilo sa, že študenti používajú kondóm menej často, s výnimkou českých vysokoškolákov, u ktorých bol zistený nárast používania kondómu. U litovských vysokoškolákov bola v priebehu času zistená vyššia frekvencia problematického používania internetu. Zistila sa aj významná súvislosť s nárastom depresívnych symptómov. Rizikové užívanie alkoholu sa v priebehu času ukázalo významne nižšie u slovenských a českých vysokoškolákov. Extroverzia a otvorenosť voči skúsenosti sa ukázali ako pozitívne významne spojené so zmenou v užívaní alkoholu.

Indikátory ocenenia: 41 ohlasov v slovenskom, maďarskom a anglickom jazyku na uvedené výsledky <https://www.upjs.sk/filozoficka-fakulta/info-pre-verejnost-a-media/ff-v-mediach/>.

Spoločensko-politické rozhodnutia, podpora kvality vzdelávania na Slovensku založená na výskumných dátach prezentovaného druhu je indikátorom zodpovednosti smerovania krajiny otvárajúcej možnosti, krajiny zvyšujúcej atraktivnosť života v nej, krajiny s proaktívnou stratégiou v prevencii odlivu mozgov zo Slovenska a v podpore získania benefitov plynúcich z cirkulácie mozgov slovenských študentov.

Získané poznatky možno využiť pre podporu tréningu mozgov a cirkulácie mozgov (podnecovanie ochoty získavať nové skúsenosti v zahraničí), ale zároveň aj pre elimináciu odlivu mozgov (podnecovanie ochoty vrátiť sa domov a využiť získané skúsenosti pre rozvoj krajiny pôvodu).

Na zámere odísť z krajiny sa významne podieľajú presvedčenia, ktoré mladí majú ohľadom snahy iných ľudí odísť zo Slovenska alebo ohľadom toho, nakoľko je toto správanie populárne a rodina, rovesníci, či priatelia ho schvaľujú. Tieto presvedčenia môžu byť ovplyvňované aj množstvom času stráveným na internete. Diseminácia získaných informácií v online priestore a prostredníctvom sociálnych sietí, korekcia neadekvátnych presvedčení ohľadom odchodu mladých zo Slovenska touto cestou môže vyústiť do zníženia úrovne rizika tohto správania a zvýšenia úrovne zodpovednosti životných rozhodnutí.

Aplikovať do praxe zistenie, že kariérne príležitosti priťahujú študentov k migrácii, prostredníctvom vytvárania aplikovaných študijných programov na vysokých školách SR, ktoré poskytnú študentom možnosť poznať rôzne aspekty vo svojom kariérnom odbore, ešte predtým, ako reálne vstúpia na pracovnú pôdu.

Realizovaný výskum umožní kreovať medzinárodnú sieť pracovísk zameraných na sledovanie emigračných zámerov so zámerom rozvíjať nielen základný, ale aj aplikovaný výskum zameraný na interdisciplinárne sledovanie emigračných zámerov, faktorov emigračných zámerov mladých ľudí v regiónoch najviac zraniteľných odlivom mozgov.

Najvýznamnejšie publikácie:

Bavolar, J., Orosova, O. (2015). Decision-making styles and their associations with decision-making competencies and mental health. *Judgment and Decision Making*, 10(1), 115–122.

Benka, J. (2017). Autonomous self-regulation and different motivation for alcohol use among university Students. *Journal of Mental health and prevention* 7, 12-16.

Monika Brutovská, Oľga Orosová, Andrea Lukács, Michal Miovský, Janina Petkeviciene, Rafael Mikolajczyk (2015). The role of intrapersonal factors in the changes in alcohol use and normative beliefs. *The European Journal of Public Health*, 25(Supplement 3), 353.

Beata Gajdošová, Oľga Orosová, Jozef Benka (2015). Plasticita a stabilita ako osobnostné faktory vyššieho radu, autonómia a problematické používanie internetu u vysokoškolákov. *Adiktologie*, 15(3), 216–224.

Hricová, L., Orosová, O. (2017). Sociocultural pressures and self-determination as factors of body dissatisfaction among Slovak university students. *Česká a slovenská psychiatrie*, 113(2), 59-71.

Hricová, L., Orosová, O., Bačíková, M. (2018). Disordered eating in the context of Self-determination theory. *Current Psychology*, 1-10. <https://doi.org/10.1007/s12144-018-9782-1>

Hricová, L., Orosová, O., Gajdošová, B. (2016). Factor structure of the Scale of Evaluation of Body Dissatisfaction for Adolescents (EEICA) among students from Slovakia, Hungary and Lithuania. *Individual and Society*, 19 (1), 66-75.

Hricová, L., Paulisová, E., Orosová, O. (2016). Risk of eating disorders and its associations with gender, psychological factors and other forms of risk behavior among Slovak university students. *Adiktologie*, 16(3), 206-215.

Janovská, A., Orosová, O., Janovský, J. (2017). Head Teacher's Social Support, Personality Variables and Subjective Well-Being of Slovak Primary Teachers. *Orbis Scholae*, 10(3), 1-17.

Kulanová, M., Orosová, O. (2016). Socio-psychological and health-related factors behind plans of university students going abroad. *Individual and Society*, 19(4), 1-13.

Orosová, O. (2015). Mediation Analysis in Substance Use Prevention. *Adiktologie*, 15(1), 34-47.

Oľga Orosová, Jozef Benka, Jozef Bavoľár (2017). Individual and psychosocial factors of mental health indicators among Slovak university students. *Individual and Society*, 20(3), 15-29.

Orosová, O., Brutovská, M., Benka, J., Bavoľár, J., Šebeňa, R., Hricová, L. (2015). Health-risk behavior among university students. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Equilibria s.r.o., ISBN 978-80-8152-367-0

Orosová, O., Gajdošová, B. (eds.): Emigration intentions and risk behaviour among university students. P.J. Šafárik University in Košice, Košice, 2017, 328s. ISBN 978-80-8152-562-9
<https://unibook.upjs.sk/sk/psychologia/896-emigracne-zamery-a-rizikove-spravanie-studentov-vysokych-skol>